

УДК 378.06

Аліна Іваниця

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті розглянуті питання особливості сімейного виховання студентської молоді, пріоритетність сімейного виховання студентської молоді як один із ефективних впливів на особистість молоді у закладах вищої освіти. Зазначено, що освітні заходи у сфері сімейних взаємин – це одна з головних потреб суспільства і засіб відродження інституту сім'ї, а створення програми сімейного виховання студентської молоді дасть можливість забезпечити високий рівень підготовки студентської молоді до самостійного сімейного життя та уникнути проблем при створенні молоді родини та подальшого щасливого життя. Констатовано, що у зв'язку з особливою виховної роллю сім'ї виникає питання про те, як максимізувати позитивні і мінімізувати негативні впливи сім'ї на виховання студентської молоді. Для цього необхідно точно визначити внутрішньо-сімейні, соціально-психологічні фактори, що мають виховне значення.

Ключові слова: сім'я, сімейне виховання, студентська молодь, особливості сімейного виховання у закладах вищої освіти; проблеми при створенні молоді родини; внутрішньо-сімейні та соціально-психологічні фактори, рівень підготовки студентської молоді до самостійного сімейного життя.

Постановка проблеми зумовлена багатьма чинниками, зокрема сучасними соціальними потребами українського суспільства, недостатнім використанням досягнень українського родинного виховання та педагогічних фундаментальних надбань української педагогіки.

Сім'я відображає вищий навчальний заклад, засоби масової інформації, громадські організації, трудові колективи, друзів, вплив літератури і мистецтва. Це дозволило вивести досить певну залежність успішності формування особистості. Обумовлюється вона, перш за все, родиною. Чим краще сім'я і чим краще впливає вона на виховання, тим вище результати фізичного, морального, трудового виховання особистості. За рідкісним винятком, роль сім'ї у формуванні особистості визначається залежністю: яка сім'я, така і виростає у ній людина.

Сьогодні інститут сім'ї переживає суттєві складнощі: руйнуються сімейні відносини, підвищується ризик розлучень, знижуються виховні функції сім'ї, не підтримуються сімейні традиції, росте рівень дитячої бездоглядності та безпритульності, діти вимушені зростати в неповних

сім'ях з усіма негативними наслідками цього явища, загострюється проблема насильства в сім'ї.

Така ситуація обумовлена, з одного боку, зміною морально-етичних орієнтирів, зокрема, знецінення сімейних цінностей, втрати престижу сімейного способу життя, а з іншого – викликана негативним впливом економічної кризи.

За умов переважної тенденції на взяття громадських шлюбів та невлаштованості молоді відбувається зменшення частки приросту молодих подружніх пар.

Втрачено національні традиції багатодітності. З підвищенням рівня позашлюбних народжень, а також через збільшення кількості розлучень, помітно зросла чисельність неповних сімей, які є досить уразливими щодо ризику бідності і потребують соціального захисту та дієвої підтримки з боку держави.

Все це наслідки відсутності у сім'ї, у вузі виховання дорослої самостійної особистості, яка спроможна будувати своє щасливе життя.

Сучасні дослідники виховання студентської молоді (А. Карасевич, Н. Нозикова, Г. Радчук, Н. Спіцин, Т. Уварова) наголошують на перекручуванні ідей материнства, батьківства, цнотливості, цінності сімейних відносин. Для студентської молоді характерний максималізм у судженнях, який призводить до створення ними хибних фактів дійсності. Тому ми вважаємо, що одним із таких факторів є відрив освіти від виховання. Ще І. Кант говорив, що у вихованні криється велика тайна вдосконалення людської природи.

Багатоаспектність цієї проблеми привертає увагу представників різних наукових галузей – педагогів, психологів, соціологів, від наукових фундаментадорів до сучасних дослідників (Т. Алексеєнка, А. Макаренко, Н. Мойсеюка, І. Підласого, В. Постового, І. Постового, Г. Радчука, Н. Спіцина, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, М. Фіцули, А. Харчева, І. Шалікова), які звертаються до аналізу факторів та педагогічних умов сімейного виховання студентської молоді.

Сім'я – це унікальний соціальний інститут, першооснова духовного, економічного та соціального розвитку суспільства.

Сім'я це цементуюче начало у безсмертному циклі життя, яке, власне, витворює саму людину [2, с. 13].

Соціальний інститут сім'ї є основним у суспільстві, він формує наступні покоління та виховує гідну зміну, що забезпечуватиме розвиток та процвітання як громадянина, так і всієї держави. За своєю природою та призначенням сім'я виступає союзником суспільства у вирішенні його проблем, утвердженні моральних устоїв і соціалізації дітей, розвитку культури та економіки. Саме тому суспільство зацікавлене в фізично й морально здоровій сім'ї, здатній реалізувати свій соціальний потенціал, забезпечити не лише власне виживання, а й розвиток. Формування

соціально активної особистості – найважливіша задача держави. Її вирішення – це ключ до вирішення всіх інших задач, у подальшому всіх сфер суспільного життя.

Разом з тим, виховні можливості сім'ї зумовлені різними чинниками, а саме: готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної і педагогічної культури дорослих членів родини, можливостями його реалізації, характером взаємин і мірою узгодженості батьків у питаннях виховання, їхніми індивідуальними особливостями – темпераментом, моральними якостями, комунікативними здібностями, станом здоров'я, а отже, загальним і власним досвідом виховання дітей, ціннісними орієнтаціями, їхньою ієрархією.

Важливу роль у цьому відіграють батьки, навчальні заклади та засоби масової інформації, ціллю яких повинна бути виховання сім'янина, бажаного будувати егалітарну сім'ю. Засобом досягнення цієї цілі є освоєння базових основ культури сімейних відношень. В основі базової культури сім'ї лежить вміння вирішувати проблеми методом діалогу.

Молодь – це важлива соціальна спільнота в сьогочасному українському суспільстві. Вона у сучасних задовільних економічних умовах є вразливою та мало захищеною. Молодь має багато проблем, характерних для цього віку, таких як максималізм у поглядах, пошук свого місця у соціальних групах, всілякі комплекси, самозанурення та самоаналіз, формування нав'язаних суспільством псевдоідеалів, недостатній рівень правової інформованості соціального та правового захисту сімей. Все це призводить до деградації або низького рівня освіченості студентської молоді.

Важливим є підвищення моральності, духовності та відчуття відповідальності студентської молоді.

Студентська молодь повинна бути підготовлена до різних життєвих умов, підготовку молоді до створення сім'ї, подолання кризових ситуацій як у сім'ї, так і у повсякденному житті, зокрема у вузі. Важливою є допомога студентській молоді у самовизначенні, самореалізації, розв'язання нагальних проблем в особистому та суспільному житті, допомога у встановленні молоді особи у сімейному житті.

Здійснивши аналіз навчальних планів підготовки студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка підготовки бакалавра та спеціаліста в галузі знань Природничі науки за напрямом Хімія, Біологія, Основи аграрного виробництва, навчання студентської молоді здійснюється за допомогою формування професійної компетентності студентів та повної відсутності системи сімейного виховання.

Виховання, як писав фундатор педагогічної науки А. Макаренко, звертаючись до батьків, є процес розвитку різних навиків, уявлень та понять [3, с. 295].

Для цього потрібно створити програми підготовки студентської молоді до сімейного життя, яка включатиме такі розділи:

1. Ліквідація дефіциту інформації засобом послідовного та планомірного підвищення рівня знань, інформованості студентської молоді з питань:

- спілкування;
- формування особистості;
- формування міжособистісних відносин;
- створення моделі поведінки;
- формування установок (вивчення етики, психології, логіки, соціології, філософії, політології та інших наук).

Потрібно вивчати не окремо, а у вигляді одного курсу, у якому особливу увагу приділятиметься вивченню структури та законів моралі малих соціальних груп.

2. Пізнання себе, здобуття навичок самоконтролю та самоуправління.

На цьому етапі студентська молодь навчиться управляти своїми емоціями, оволодіють навичками емпатичної терапії, розкриють взаємозв'язок між емоціями та поведінкою (дослідження техніки управління собою за К. Станіславським.).

3. Оптимізація міжособових відносин та поведінкових реакцій шляхом навчання правильній поведінці.

Етапи навчання:

- 1) діагностичний етап.
- 2) інформаційно-пояснювальний етап. Його задача полягає у роз'ясненню студентській молоді причини та наслідки поведінки, що потрібно робити, або не робити, щоб зберегти міжособові відносини у сім'ї, як будувати свої відносини на принципах співпраці.
- 3) виявлення індивідуального сімейного сценарію.
- 4) корекція негативного сімейного сценарію, формування нових установок.

5) тренінги, які направлені на формування навиків спілкування, навиків уникнення проблем, навиків створення плідних взаємовідносин.

6) на цьому етапі студентська молодь, планує, прогнозує, уявляє свою діяльність чи бездіяльність, заключає сімейні домовленості, розділившись по парам, намагаються вирішувати ряд найчастіших сімейних проблем, що виникають у сім'ях.

Виховання сім'янина – кропіткий та довгий процес. Його можна розділити на:

1. Формування особистості у студентської молоді, яка бажає та вміє вирішувати проблеми та питання, що виникають при створенні сім'ї та перед вступом до шлюбу.

2. Формування зрілої особистості, яка знає структуру малих

соціальних груп, закони, що діють у них та усвідомлено будувати свою поведінку у сім'ї.

Для того, щоб добре навчати та виховувати сучасну молодь, необхідно дотримуватися педагогічних умов [2, с. 20–24]:

1) повноцінність фізичного, фізіологічного, психічного здоров'я молодої людини у всі вікові періоди її розвитку. Ця умова відповідає за відповідність сприйняття навколишнього об'єктивного реального, матеріального світу. Тільки поєднуючи сприйняття реального на початковому етапі її розвитку, сформовані уявлення про доцільне, те, що дає задоволення радість найближчим людям. Вона робить свій вибір, вона оцінює, творить себе, свою поведінку. Проте не можна заперечувати, що ця умова несе в собі генетичну природу. Спадковість є важливим чинником успішного виховання.

2) дотримання родинних традицій є добрим ґрунтом для формування педагогічної культури батьків.

3) соціально-побутові умови сім'ї (житло, комфортність проживання, відносини з батьками). Це має значення для розвитку, фізичного та морального здоров'я.

Для розв'язання конфліктів у молодій сім'ї студентська молодь повинна знати:

- міжособові відносини;
- мораль, закони малої соціальної групи;
- потреби;
- теорії виховання.

Вміти:

- розуміти емоції та їх функції;
- влучно та доречно висловлювати свою думку;
- навчитися самоконтролю.

Формування навиків рішення проблем студентська молодь повинна проходити під час тренінгів та дома при засвоєнні навчального матеріалу, під час практичного заняття розбирати різні проблеми, обговорювати шляхи вирішення, яка психологічна допомога потрібна при вирішенні конфліктів.

Саме в родині студентська молодь одержує перший життєвий досвід, робить перші спостереження і вчиться, як себе вести в різних ситуаціях. Дуже важливо, щоб те, чому батьки вчать студентську молодь, підкріплювалося конкретними прикладами, щоб вона бачила, що у дорослих теорія не розходиться з практикою. Головне у вихованні людини – досягнення душевного єднання, моральної зв'язку батьків з дитиною. Батькам ні в якому разі не варто пускати процес виховання на самоплив.

Сімейне виховання можна розглядати як соціальну і культурну спадкоємність, що передається від покоління до покоління батьків,

вихователів, педагогів. Наступність транслюється у вигляді традицій сімейного виховання – це народна мудрість, народні традиції, звичаї, обряди, культ предків, священні заповіді, заповіді.

Сімейне виховання можна розглядати як педагогічний, соціокультурний, народний і релігійний феномен. Традиції як феномен буття виявляють сутнісні характеристики сімейного виховання. До них можна віднести педагогічні, соціокультурні, народні та релігійні традиції сімейного виховання.

Головною духовною силою, яка скріплює сім'ю, є почуття спорідненості, кровна співдружність. Ця думка, висловлена багатьма мислителями, відображена в поглядах багатьох народів. Російський учений І. А. Ільїн показав, що людська сім'я, на відміну від «сім'ї» у тварин, є «цілий острів духовного життя». І якщо родина цього не усвідомлює, вона приречена на розкладання і розпад.

Історія показала і підтвердила це досить наочно: великі катастрофи і зникнення народів виникають з духовно-релігійних криз, які виражаються, перш за все, в розкладанні сім'ї.

Головні підстави, яких необхідно триматися при вихованні студентської молоді під час сімейного його життя: чистота, послідовність у відношенні слова і справи при звертанні зі студентською молоддю, відсутність сваволі в діях вихователя або обумовленість цих дій і визнання особистості студентської молоді постійним звертанням з ним як з людиною і повним визнанням за нею права особистої недоторканності.

Виховання студентської молоді вимагає найсерйознішого тону, найпростішого і щирого. У цих трьох якостях повинна полягати гранична правда життя.

Мета виховання – сприяти розвиткові людини, що відрізняється своєю мудрістю, самостійністю, художньою продуктивністю і любов'ю. Необхідно пам'ятати, що не можна студентську молодь зробити людьми, а можна тільки цьому сприяти і не заважати, щоб вона сама себе виховала людей.

Виховувати – не наставляти студентську молодь, а насамперед, самому показувати гарний приклад. Хто хоче виконати свій обов'язок щодо молоді, залишити в них про себе добру пам'ять, яка служила б потомству заповітом, як жити, той повинен почати виховання із самого себе.

Освітні заходи у сфері сімейних взаємин – це одна з головних потреб суспільства і засіб відродження інституту сім'ї. На нашу думку, створення програми сімейного виховання студентської молоді дасть можливість забезпечити високий рівень підготовки студентської молоді до самостійного сімейного життя та уникнути багато проблем при створенні молодої родини та подальшого щасливого життя.

У зв'язку з особливою виховною роллю сім'ї виникає питання про

те, як зробити так, щоб максимізувати позитивні і мінімізувати негативні впливи сім'ї на виховання студентської молоді. Для цього необхідно точно визначити внутрішньо-сімейні, соціально-психологічні фактори, що мають виховне значення.

Разом з тим, реалії сьогодення засвідчують про необхідність здійснення нагального комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на здійснення соціальної роботи з сім'єю, для цього мають здійснюватися освітні, інформаційні заходи, спрямовані на підвищення престижу сім'ї в Україні.

Виконання цих завдань має відбуватися в комплексі, бути складовою цілісної державної політики в галузі освіти, педагогічної науки, а також з плідною взаємодією з громадськими організаціями, діяльність яких спрямовано на поліпшення становища різних категорій сімей, надання їм соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карасевич А. Педагогічні теорії формування готовності студентської молоді до створення сім'ї в сучасних умовах / Карасевич А. // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 22–25.
2. Консультування сім'ї: методичні поради для консультування батьків / за ред. В. Г. Постового. – К. : ДЦССМ, 2003. – Частина 2. – 303 с.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8-ми т. / сост.: Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 5. – 336 с.
4. Нозикова Н. В. Становление семейно-ориентированой направленности девушек-студенток / Нозикова Н. В. // Психологическая наука и образование. – 2009. – № 1. – С. 90–96.
5. Радчук Г. К. Психолого-педагогічні засади впровадження освітнього діалогу як інноваційної форми навчання студентів (на прикладі курсу «Сімейного виховання») / Радчук Г. К. // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 12. – С. 5–17.
6. Уварова Т. А. Педагогическая поддержка и педагогическое сопровождение студентов в подготовке к семейной жизни в процессе обучения в вузе / Уварова Т. А. // Мир образования – образование в мире. – 2010. – № 4. – С. 184–191.
7. Спицын Н. П. Воспитатель сам должен быть подготовлен к семейной жизни / Спицын Н. П. // Воспитание школьников. – 2011. – № 10. – С. 50–55.